

«ХИБНІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА» В ТЕХНІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Стаття присвячена аналізу інтернаціональних слів і проблемам семантичного характеру, що пов'язані з ними. Розглядаються процеси вживання "хибних друзів" перекладача.

Ключові слова: інтернаціоналізм, запозичення, "хибні друзі" перекладача

Abstract

The article deals with analysis of internationalism and semantic problems. The processes of using "false friends" of the translator are considered

Keywords: internationalism, adoption, "false friend" of translator

Вступ

При прямому запозиченні будь-якого терміноелемента носії різних мов–реципієнтів звертають увагу на різні семантичні ознаки форми, яку вони засвоюють. Це призводить до семантичної невідповідності в різних мовах однакових лексичних одиниць. Лексичні паралелі можуть мати абсолютно однакову внутрішню форму лише при прямому запозиченні терміна з тієї мови, для якої ця лексична одиниця теж є словом іншомовного походження, запозиченим з третьої мови. В усіх інших випадках семантична невідповідність у більшій чи меншій мірі обов'язково має прояв. Виникають так звані «фальшиві (хибні) друзі перекладача» («ложные друзья переводчика», misleading word). Особливу небезпеку вони становлять при технічному перекладі, вводячи перекладача чи просто читача в оману помилковими асоціаціями з певними термінами рідної мови, схожими за зовнішнім виглядом, але відмінними за змістом. Специфічну групу становлять «фальшиві друзі перекладача» у споріднених мовах: укр. гора – болг. гора (ліс); укр. неділя рос. неделя; англ. also (також) – нім. also (отже); англ. gift (подарунок, дар) – нім. Gift (отрута); ісп. romo (флакон) – рум. rom (дерево).

Основна частина

Е.Ф.Скороходько визначив основні причини виникнення «фальшивих друзів перекладача»[3]. Такими причинами випадкової схожості зовнішньої форми (при різній внутрішній формі) можуть бути: 1) використання однакових слів у різних мовах при утворенні термінів шляхом переносу назви; 2) асоціації первинного значення зі схожими ознаками різних об'єктів термінування; 3) надання переваги в різних мовах різним сторонам змістової структури міжнародних термінів. Труднощі для перекладу таких термінів полягають у тому, що перекладач, знаючи про наявність подібного лексичного елемента в рідній мові, помилково вважає його змістовим еквівалентом іноземного терміна, особливо якщо ці терміни мають щось спільне у значенні. Е.Ф. Скороходько називав часткові інтернаціоналізми відносними еквівалентами, розуміючи під ними терміни, що висловлюють поняття, родово відносно поняття, що висловлюється перекладеним терміном. «Фальшиві друзі перекладача» з числа міжнародних термінів Е.Ф. Скороходько розділив на групи залежно від їхнього походження: 1. Терміни, що набули у різних мовах різного значення через зміни значення при запозиченні (напр., boiler). 2. Терміни – «фальшиві друзі перекладача», що змінили значення значно пізніше, вже у мові-реципієнті, бо будь-який запозичений іншомовний термін з часом не сприймається як чужий елемент і в подальшому підпорядковується всім законам розвитку лексики даної мови, змінюючи значення подібно до корінних слів, і, таким чином, порушується змістова відповідність між даною парою термінів. 3. «Фальшиві друзі перекладача», що виникли через те, що те чи інше слово зазнало змін значення у мові-продуценті, в той час як у мові-реципієнті дане слово зберегло попереднє значення [1]. Інколи при запозиченні термін набуває вужчого значення, інколи – навпаки, ширшого. Інколи значення переноситься на інший об'єкт за певними суміжними ознаками. Серед причин виникнення «фальшивих

друзів перекладача» Д.С.Лотте визначив такі: 1. Надання слову технічної визначеності, повної чи тільки у поєднанні з іншими елементами. 2. Звуження значення, тобто перенесення терміна з родового поняття на видове. 3. Розширення значення. 4. Зміщення значення (за аналогією). 5. Перенос терміна за зовнішньою аналогією.

Англійські загальнонаукові інтернаціоналізми набувають в науково-технічних текстах певну якісну специфіку. Вони збагачуються зв'язками, створюють нові словосполучення і часто потребують нових еквівалентів перекладу, яких немає у словнику. Це спричиняє труднощі при перекладі. Необхідно враховувати таку специфіку і уникати помилок перекладу. Таким чином, для адекватного перекладу необхідно знати закономірності і способи перекладу інтернаціональних слів. Інколи вживання інтернаціональних значень при перекладі англійських інтернаціоналізмів на українську мову приводить до порушення стилістичних норм мови і стилю української науково-технічної літератури.

Переклад інтернаціональних слів ускладнюється тим, що в сполученні з іншим словом воно набуває в науково-технічних текстах певну специфіку. Наприклад: *revolutionary changes in tube design* – значні зміни в конструкції труби; *massive tube failures* – сильні пошкодження труби, а не масивні пош-кодження труби.

Інтернаціональні слова-прикметники *optimistic*, *pessimistic* перекладаються в науково-технічних текстах як "завищений" і "занижений" відповідно: *optimistic percent* – завищений процент; *theory is pessimistic* – розрахунок дає занижені результати.

Зустрічаються і "псевдо друзі у квадраті", наприклад: *instrument air*. Ми вже знаємо, що *instrument* означає "прибор, прилад", але повітря у приборах не використовується, тому термін "приладне повітря" не підходить – впоравшись з одним "псевдо другом", ми зіштовхнулися з іншим. І дійсно, у виробничих умовах зжате повітря використовується у пневматичних інструментах, але назвати його "інструментальним" було б некоректно, тому що він використовується у пневматичних регуляторах. Пневматичні регулятори відносяться до пневматичної системи автоматики. На підприємствах об'єднану службу, яка займається автоматикою і приборами, називають службою контрольно-вимірювальних приборів і автоматики (КВПіА). Тому точніше перекласти *instrument air* як "повітря КВПіА".

У багатьох випадках відповідне англійське слово має більше значень, з яких тільки одне-два значення є тотожними. Той факт, що часто подібні англійські слова характеризуються більш розгалуженою семантичною структурою, ніж відповідні українські слова, має важливі наслідки для перекладацької практики: переклад міжмовних омонімів з англійської мови на українську приховує у собі більше можливостей помилок, ніж переклад таких слів з української на англійську мову, тому що англійське слово може бути вжитим не у тому значенні, що омонімічне йому українське слово [2].

All examples are taken from actual texts. – Всі приклади беруться з даних текстів.

Прикметник *actual* в англійській мові має щонайменше 3 значення: "фактичний, реальний, дійсний; теперішній, сучасний; актуальний, той, що має значення"), а подібне за формою українське слово *актуальний* має тільки два значення ("важливий; нагальний, насущний"). Тому це слово можна вважати частковим інтернаціоналізмом.

The manuscript was apparently completed in 1990. – Рукопис було напевно завершено у 1990 році.

Слово *manuscript* в англійській мові має як іменник тільки одне значення "рукопис", а схоже за зовнішнім ознакам українське слово "манускрипт" означає "стародавній рукопис". Цей інтернаціоналізм є повним псевдо інтернаціоналізмом. Тобто, якщо у реченні йде мова про 1990 рік, а не про стародавні часи, то відповідник "манускрипт" тут недоречний, а тому перекладаємо словом *рукопис*.

This is dramatically illustrated by Ericcs. – Це ефектно ілюструється Еріксом.

Прислівник *dramatically* в англійській мові означає "яскраво, ефектно, вражаюче; сильно). Якщо перекладати це слово українською калькою "драматично", це буде означати "те, що характеризується драматизмом, напруженою обставин". Але *dramatically* у сполученні з дієсловом *to illustrate* має перекладатися не як "драматично", а як "ефектно".

Thus, the issue that this addresses is far from trivial. – Таким чином, проблема, що досліджується, достатньо суттєва.

В англійській мові *trivial* має значення "звичайний, тривіальний; несуттєвий, незначний; обмежений; ненауковий, народний", а схожий прикметник "тривіальний" в українській мові означає "той, що втратив оригінальність, свіжість; вульгарний, банальний". Інтернаціоналізм *trivial* відноситься до часткових псевдоінтернаціоналізмів.

У всіх наведених вище прикладів ілюструється переклад псевдоінтернаціоналізмів. Багато з англійських слів мають семантичні відповідники майже однакового зовнішнього вигляду. З наведених вище прикладів перекладу інтернаціональної лексики аж ніяк не впливає висновок про те, що переклад такої лексики взагалі не припускає використання дослівного перекладу. Виключення подібної можливості з ресурсів перекладача було б рівнозначно збіднінню творчих прийомів його роботи. У ряді випадків перекладач має

повне право передавати кореневе значення слова буквально, але лише тоді, коли відчуття мови й досвід підказують йому, що запропонований їм переклад для даної конкретної ситуації саме і являє собою адекватну передачу думки оригіналу.

Висновки

Таким чином, поняття хибних друзів перекладача варто розглядати ширше, ніж зазвичай: це не лише міжмовні омоніми, а ті одиниці, де існує небезпека безпеляційного перенесення знань з однієї мови на іншу. Зокрема, це стосується аналогічних продуктивних словотворчих моделей в рідній та іноземній мовах, а, як відомо, правила словотвору є далекими від абсолютних. Перспективним є подальший пошук і нагромадження хибних друзів перекладача як в окремих словниках, так і, згодом, у словниках загального користування. Окрім прикладного напрямку, дослідження типів та чинників вживання хибних друзів перекладача дозволяє пролити світло на когнітивні аспекти перекладу, розкрити окремі закономірності перекладацького процесу. Можливе і подальше розширення цього поняття, зокрема, окрім словотвірної інтерференції та міжмовної омонімії, чільне місце в цій проблематиці займає міжмовна полісемія, що заслуговує окремої розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова Л.И. Ложные друзья переводчика научно-технической литературы. – М.: Всесоюзный центр переводов научно-технической литературы и документации, 1990. – 108 с.
2. Латышев Л.К. Технология перевода. – Москва: НВИ-Тезаурус, 2001. – 278 с.
3. Скороходько Э.Ф. Вопросы перевода английской научно-технической литературы. – К.: Издательство Киевского университета, 1963.

Міронова Вікторія Сергіївна — студентка групи Моз-14(б), факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: vsmironova0@gmail.com

Прадівлянний Микола Григорович — канд. пед. наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет

Науковий керівник: *Прадівлянний Микола Григорович* — канд. пед. наук, доцент кафедри англійської мови, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Mironova Viktoriya S. — Department of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: vsmironova0@gmail.com

Pradivlyannyu Mykola G. — Cand. Sc. (Ped), Assistant Professor at the department of English, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Supervisor: *Pradivlyannyu Mykola G.* — Cand. Sc. (Ped), Assistant Professor at the department of English, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia